

**Рябченко Катерина
Сергіївна,
студентка III курсу, група Ф-91,
економічного відділення**

Кіровоградського кібернетико-технічного коледжу

Банківський сектор економіки України: проблема протидії відмиванню злочинних доходів

Глобалізація не лише загострює конкурентну боротьбу між світовими економічними центрами, а й перетворює малі економічні системи на поле для суперництва глобальних конкурентів. У світовій економіці, як і раніше, продовжують існувати два типи країн з дуже полярними характеристиками рівня розвитку, що свідчить про неоднорідність впливу процесів глобалізації на національні економіки. Перші намагаються розширити коло своїх економічних сателіт, то другі прагнуть, паралельно із забезпеченням стабільних типів економічного розвитку, вирішувати проблему протидії руйнівним наслідкам глобалізації, особливо у фінансовій сфері як найбільш розвиненому сегменті економічної глобалізації. Враховуючи те, що Україна через наявні геоекономічні позиції не залишиться осторонь світових глобалізаційних процесів, особливої актуальності набувають дослідження сучасних тенденцій фінансової глобалізації та їхнього впливу як на національну економіку взагалі, так і на її ключові складові, в т. ч банківський сектор.

Серед основних сучасних тенденцій фінансової глобалізації є посилення концентрації банківських капіталів та активів, що являється наслідком як поглиблення інтеграційних процесів, так і своєрідною реакцією на глобальну економічну кон'юнктуру, яка останнім часом роками характеризується нестабільністю. Впровадження нових електронних технологій, які знижують витрати учасників фінансових ринків, також значно прискорили процеси концентрації у банківському секторі. У результаті на світових фінансових ринках і без того домінуючі позиції посилили транснаціональні банки(ТНБ), які фактично зосередили контроль над регіональними та світовими потоками капіталу. При цьому відбувається зміщення акцентів у стратегіях розвитку ТНБ – на перший план виходить задача оптимізації витрат, оскільки дохідність банківського бізнесу постійно знижується. В умовах нестабільності на світових фінансових ринках, загострення конкуренції такі банки через низку причин не можуть об'єктивно впливати на підвищення дохідності своїх операцій, тому за рахунок постійного розширення й укрупнення бізнесу досягається диференціація як банківських продуктів і послуг, так і регіонів їх надання, що в результаті забезпечує зниження витрат і більш – менш прийнятний рівень доходів.

Інша важлива тенденція сучасних глобалізаційних процесів полягає в том, що дедалі активнішою стає експансія ТНБ на фінансові ринки країн, які розвиваються. Основними передумовами цього стала прискорена

лібералізація доступу на національні фінансові ринки, що є обов'язковою умовою членства в багатьох міжнародних організаціях.

Деякі експерти схильні виділяти ще одну передумову експансії західних капіталів на фінансові ринки країн, що розвиваються – фінансові кризи, після яких в деяких перехідних економіках спостерігалось різке збільшення присутності іноземного банківського капіталу.

Банківська система, як і весь фінансовий сектор України, на початковому етапі становлення і розвитку була малопривабливою для іноземного капіталу через наднизьку ефективність та надмірну концентрацію ризиків. У процесі розвитку фінансового ринку, досягнення макроекономічної стабілізації, розгортання приватизаційних процесів присутність іноземного капіталу в банківському секторі України поступова зростає.

Якщо на початкових етапах стратегія присутності банків з іноземними капіталами в Україні визначалася потребою обслуговування іноземних компаній, які розгортали бізнес на українських ринках, або крупних українських підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, у ряді випадків – орієнтацією на розширення клієнтської бази за рахунок привабливих вітчизняних підприємств та спекулятивною діяльністю в період надвисокої дохідності облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), то останнім часом стратегія приходу іноземного фінансового капіталу на український ринок змінюється у бік сегментів споживчого та іпотечного кредитування, фінансових послуг для домогосподарств.

Основними формами входження іноземного капіталу в банківський сектор України були відкриття представництва, придбання пакетів акцій українських банків та відкриття дочірніх банків. Але противники філій іноземних банків на фінансовому ринку України є такі:

по – перше, філія є функціональним підрозділом головного банку, діє без права юридичної особи і її діяльність регулюється центробанком країни походження, а не банківським регулятором країни, де вона функціонуватиме;

по – друге, існує вірогідність появи на українському ринку банківських послуг філій ненадійних банків або ж банків – спекулянтів, які зорієнтовують свою діяльність на здійсненні спекулятивних операцій, як це спостерігалось у другій половині 1990 – х рр., коли основною метою появи окремих представників іноземного капіталу було придбання ОВДП;

по – третє, через суттєві відмінності у порогових значеннях окремих регулюючих нормативів діяльності банків в Україні і за кордоном існують ризики для реалізації грошово - кредитної політики;

по – четверте, оскільки норма гарантування вкладів фізичних осіб в Україні є значно нижчою порівняно з іншими країнами, то частина вкладів фізичних осіб також може переміститися до філій іноземних банків;

по – п'яте, іноземні філії, що матимуть порівняно з українськими банками значно більшу капітальну та ресурсну базу, вищий рейтинг, ширший асортимент послуг, кращу техніку та технологію функціонування, більш кваліфікований менеджмент, можуть перебрати найбільш вигідних клієнтів

та зайняти найбільш рентабельні і вигідні сегменти ринку, залишивши дрібних та неконкурентоспроможним вітчизняним банкам обслуговування більш ризикових клієнтів та менш прибутково привабливі операції, що збільшуватиме їхні ризики.

Можна навести потенційні позитивні сторони присутності філій іноземних банків в Україні. По – перше, підсумки емпіричних спостережень, здійснених у 80-ти країнах, свідчать, що у переважній більшості країн, де функціонують філії іноземних банків, їхня присутність однозначно вплинула на дві позиції: зменшення дохідності і марже місцевих банків та підвищення ефективності банківської системи і цілому Іноземні філії, які розгортають свою діяльність на ринках, що формуються, як правило, виявляються більш гнучкими з точки зору оптимізації витрат і забезпечують вищу прибутковість капіталу та активів. Враховуючи темпи зростання витратності українських банків, їхню структуру, конкуренція, яка б стимулювала скорочення загальних витрат, вбачається позитивним моментом, тим паче, що кінцевому споживачеві банківських продуктів і послуг (домогосподарства та підприємствам) однаково – вітчизняний банк чи іноземний, головне для нього – вартість і доступність кредитів.

По – друге, у деяких випадках філії іноземних банків стимулювали розвиток місцевих ринків. Ця позиція також дуже актуальна для умов України, оскільки набір фінансових інструментів дуже обмежений (кредити, депозити, рідше лізинг, факторинг). Філії провідних іноземних банків, як правило, мають реальні конкурентні переваги у здійсненні операцій по злиттю (поглинанню) компаній, торгівлі деривативами, організації випусків облігацій. Попит на подібні спеціалізовані послуги в Україні зростатиме, для цього є вагомі об'єктивні передумови, і тому використання досвіду іноземних філій може позитивно вплинути на динаміку розвитку сегментів фінансового ринку України (особливо фондового).

По – третє, філії іноземних банків можуть стати важливими гравцями у сегменті довгострокового кредитування, оскільки на відміну від дочірніх банків при наданні кредитів можуть спиратися на капітал материнського банку.

По – четверте, філії імпортують стандарти корпоративного управління, які на порядок вищі, ніж в українських банках, що передусім виявляється у меншій частці не дохідних активів (основних засобів та нематеріальних активів, дебіторської заборгованості), і загальній вищій якості активів.

По – п'яте, відкриття філій іноземних банків сприятиме притоку прямих іноземних інвестицій в Україну хоча б тому, що їхня присутність підвищує довіру до національної економіки і є позитивним чинником для іноземних компаній.

Активізація приходу іноземного капіталу в банківський сектор України є об'єктивною закономірністю, зумовленою як поширенням географії економічних інтересів західного фінансового капіталу, так і прагненням наблизитися до стандартів Євросоюзу. Аналіз світових тенденцій глобалізації у фінансовій сфері та особливостей присутності і діяльності іноземного

капіталу в Україні, зокрема в банківському секторі, свідчить, що на сучасному етапі поки що не можна вести мову про повноцінну інтеграцію українського ринку банківських послуг у світовий, скоріше відбувається його перетворення у високодохідний сегмент для іноземного капіталу. Для стимулювання інтеграційних процесів у банківському секторі України необхідно підвищити конкурентоспроможність українських банків, передусім, за такими параметрами: капітал, ліквідність, фінансова стійкість, вартість банківських послуг. Без цього інтеграція банківського сектору України в систему світових та регіональних фінансових ринків неможлива.

Але перешкодою до інтеграції є Банківська система України. Також існує великий відсоток тіньової економіки в Україні.

Отже, безпосереднім джерелом одержання «брудних» коштів є тіньова економіка як сукупність неврахованих і протиправних видів економічної діяльності. Вона включає три сегменти:

- «неофіційну» («неформальну», «сіру»);
- «підпільну» («кримінальну», «чорну»);
- фіктивну економіку.

«Неофіційна» економіка – це не заборонені законом легальні види економічної діяльності, в рамках яких мають місце нефіксоване офіційною статистикою виробництво товарів і послуг, приховування цієї діяльності від податків. Така діяльність можлива практично у всіх галузях економіки. Основною причиною її виникнення вважається високий рівень оподаткування, який існує в економіці, як правило, доходи отримані від діяльності в такому правовому полі - це додаткові, тимчасові доходи.

Підпільна економіка – це, як правило, заборонені законом види економічної діяльності, як-то: незаконне виробництво та збут зброї, наркотиків, контрабанда, рекет, злочинство, бандитизм, а також незаконна практика, наприклад практика лікарів без ліцензії, нелегальний гральний бізнес, проституція тощо. Така економіка головним чином має розвиток в рамках злочинних угруповань.

До «фіктивної» економіки відносять хабарництво та всякого роду шахрайство, пов'язане з отриманням і передачею грошей; сюди ж відносять і діяльність, направлену на одержання необґрунтованого зиску та різного роду пільг економічними агентами на основі організованих корумпованих зв'язків. Основною причиною виникнення такого сектору економіки є прагнення отримати економічними агентами певної вигоди від використання свого службового становища.

Щодо каналів походження «брудних» грошей, то у світовій практиці виділяють такі основні генератори грошових потоків:

1. організовані злочинні угруповання, яким необхідно легалізувати кошти, отримані внаслідок торгівлі наркотичними речовинами, а також внаслідок здійснення іншої злочинної діяльності;
2. терористичні угруповання, які використовують систему відмивання "брудних" грошей для отримання коштів на закупівлю зброї та техніки для ведення військових дій;

3. так звані корумповані чиновники, що отримують "брудні" гроші у формі хабарів, коштів з державних соціальних фондів, а також привласнених позик міжнародних фінансових інституцій, отриманих у рамках фінансової допомоги.

«Відмивання грошей» - це конверсія, або "очищення" майна, яка бере початок від серйозного злочину з метою приховання джерела його походження. Слід зазначити, що процес відмивання «брудних» грошей несе загрозу для загальноекономічного розвитку територій та країн, які відмовляються від жорсткого контролю за цим видом міжнародної злочинної діяльності.

Неконтрольований приплив та відплив великого обсягу "брудних" грошей потенційно може зруйнувати національну економіку країни, що їх приймає. Надлишкові потоки готівкових коштів, що потрапляють в обіг, спотворюють попит на готівку, відсоткові ставки і, таким чином, призводять до інфляції. Відплив мільярдів доларів на рік з економічної системи ставить під загрозу не тільки стабільність та розвиток окремих національних економік, а й міжнародної фінансової системи в цілому.

Основні способи відмивання брудних грошей, такі:

- Вивіз готівкових коштів з країни за допомогою кур'єрів чи приховування їх в багажі, для їхньої наступної репатріації через іноземні банки.
- Багатократне зарахування готівкових коштів на розрахунковий рахунок різними фізичними особами.
- Укладання договорів з іноземними компаніями на виконання послуг інформаційного характеру.
- Укладання договорів з приводу купівлі-продажу товарів, яких фактично не існує.
- «Структурування» - штучне дроблення фінансової операції на декілька одиничних, з не великими сумами. При цьому грошові кошти переказуються використовуючи не тільки банківські установи, а використовуючи поштові відділення, ломбарди, тощо. В кінцевому підсумку кошти акумулюються на одному, чи декількох рахунках, з яких вони переказуються на цілком законній підставі в банк іншої країни.
- Фіктивні компанії – державна реєстрація таких компаній як правило відбувається використовуючи підробні, або загублені паспорти, потім на основі зареєстрованого підприємства відкривається банківський розрахунковий рахунок, на якому акумулюються кошти, які згодом переказуються на рахунок іншої компанії, або отримуються в готівковому вигляді.
- Альтернативні банківські системи – це «відмивання» коштів в так званому «золотому трикутнику» (Тайланд, Бірма, Лаос), гроші проходять складний ланцюг осіб які ведуть такий рід бізнесу із покоління в покоління. Така схема отримала назву hawala, при використанні такої схеми кошти взагалі не потрапляють до банківської

системи, а отже їх не можливо відстежити.

- Fie chien схема яка існує в Китаї, інколи її називають «система записки», тобто клієнт надає гроші «банкіру» в обмін на які він отримує розписку, яку він може обміняти в іншого «банкіра».
- Псевдоперестраховування – це передання не існуючих ризиків перестраховикам.

Для оцінювання масштабів відмивання «брудних» грошей розроблено декілька підходів.

Один з них, це так званий підхід «Палермо» (італійський метод), заснований на порівнянні величини заявленого доходу з реальним обсягом купівлі товарів і одержання платних послуг в масштабах країни чи регіону, а також у окремих осіб. Його ще називають методом аналізу руху грошових потоків. Такий метод розглядається як достатньо точний, оскільки він не обмежується підрахунком одних тільки нелегальних доходів, які виникають у результаті контрабанди і торгівлі наркотиками. Він дає змогу з різним ступенем точності встановити верхню межу обсягу відмивання "брудних" грошей. Його суть полягає в аналізі явища так званого надлишку готівки в окремих регіонах країни чи в деяких банках.

Інший, так званий монетаристський підхід виходить з припущення, що в тіньовій економіці оплата і розрахунки здійснюються переважно в готівковій формі. Тому головна увага приділяється аналізу співвідношення між обсягами готівкових коштів і банківськими вкладами до запитання, частці банкнот з високим номіналом у загальному обсязі грошового обігу, а також зміні частки готівкових коштів у загальному обсязі грошового обігу.

Ще одним підходом визнано метод, який безпосередньо спирається на аналіз банківської статистики, зокрема на вивчення даних, які стосуються переливу капіталу, а також платіжних балансів окремих країн.

Передумови поширення тінізації економічних відносин в Україні виникли ще за часів колишнього СРСР. Особливо стрімким було нагромадження тіньових капіталів за роки так званої перебудови (1985—1991 рр.). У результаті зі здобуттям незалежності Україна отримала у спадок вже сформований тіньовий сектор, в якому містилося досить вагоме кримінальне ядро. Додаткові умови для розвитку тіньової кримінальної діяльності створювали спотворена галузева та регіональна структура економіки, її надмірна монополізація. Позначилися й відчутні помилки у здійсненні реформ, зокрема тих, що стосувалися прискореної лібералізації та приватизаційних процесів, розбудови фінансового сектору.

За підрахунками експертів 55% українського валового внутрішнього продукту виробляється в тіні, при цьому гроші через бюджет не спрямовуються на соціальні потреби: підтримку вчителів, медиків, пенсіонерів, армії. У країнах Балтії, наприклад, 43% ВВП розподіляється через бюджет, у Польщі – 49%, а в Україні через публічні фінанси розподіляється лише 23 – 29% внутрішнього валового продукту. Для зниження рівня тінізації економіки Україна використовувала такі інструменти:

- удосконаленням чинного законодавства, лібералізацією правового поля для підприємства;
- зниженням рівня (з 42,4% у 1997р. до 2,3% у 2003р.) бартерних операцій;
- підвищенням якості використання бюджетних коштів, зокрема шляхом обмеження не грошових форм розрахунків з бюджетом та заборони бюджетних взаємозаліків, переходом на казначейську форму обслуговування бюджетних операцій;
- подоланням гіперінфляції та забезпеченням надійної грошової стабілізації, позитивних змін у структурі грошової маси зокрема зменшенням кількості грошей, що обертаються поза банками, з 48,9% у 1997р. до 35,7% від грошової маси у 2003р.;
- здійснення заходів щодо впорядкування системи зайнятості населення, надання субсидій населенню на створення додаткових робочих місць для працевлаштування зареєстрованих безробітних тощо.

Щодо законодавчих важелів, які використовує Україна для протидії відмиванню брудних грошей, то до них можна віднести Кримінальний кодекс, який передбачає карну відповідальність за діяльність, пов'язану з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом. В Україні створений і постійно діє Координаційний комітет з боротьби з організованою злочинністю і корупцією. До його компетенції, крім зазначених у самій назві завдань, входить також боротьба з відмиванням брудних грошей.

Українське законодавство закріпило ряд базових принципів, визначених «Сорока рекомендаціями ФАТФ». Але через зволіканням з прийняттям цих принципів Україна 1 вересня 2001р. була включена до «чорного списку» ФАТФ. Причини щодо включення України були такі:

- Повна відповідність критеріям;
- №4 – обов'язковий моніторинг усіх фінансових систем;
- №8 – відсутність законів з приводу регулювання фінансових інститутів;
- №10 – не надання фінансової звітності, щодо підозрілих фінансових операцій;
- №11 – не бажання фінансового сектору допомагати відповідним органам з приводу перешкоджання відмивання брудних грошей;
- №14 – фіктивні компанії;
- №15 – складність визначення власників компаній, їхню особу, тощо;
- №16 – складність визначення керівного складу компаній;
- №23 – участь злочинних угруповань у відмиванні грошей;
- №24 – відсутність законів, які б регулювали обмін інформацією між міжнародними правовими організаціями;
- №25 – небажання приймати адекватні заходи у відповідь на порушення законодавства.

Але нещодавно Україна була виключена з «чорного списку» ФАТФ.

Отже, період масштабних змін в Україні, які зачіпають усі сфери суспільного життя, аж ніяк не вичерпано. Ми приречені й надалі перебувати

у вирі радикального оновлення різних граней людського існування. Україна опинилась у такій точці свого розвитку, коли внутрішні процеси оптимізації політичної, соціально – економічної, науково – технічної системи поєднання з різким прискоренням глобалізаційних процесів. Серед останніх особливо виділяються інноваційні розвідки, трансформації та прориви.

Якщо Європейський вибір України – не декларація, а керівництво до дій, то ми не маємо іншої альтернативи, окрім залучення до процесів глобального інноваційного оновлення та глобальної конкуренції на світових ринках високотехнічної продукції. Правила поведінки у XXI столітті вже визначені і зміни не підлягають. Необхідно їх прийняти, реалізувати на практиці та виграти у тих сферах, де Україна є і буде конкурентоспроможною.

Список літератури:

1. Підвисоцький Р. Відновлення довіри та співпраця з реальним сектором – запорука банківської системи. // Вісник Національного Банку України - 2010.- №2- с 40-43
2. Шнипко О. Україна перед викликами глобального конкурентного простору //Вісник Національного Банку України» - 2008. - №10– С.8-14.
3. Шульдеко Н.М Сучасні тенденції фінансової глобалізації та їх вплив на розвиток банківського сектору України. //Актуальні проблеми економіки — 2006. - №2 – с 85-92.